

Xatlov va muzey fondlarini ilmiy o'rganish tajribasi*Ismoilova Fotima Izzat qizi**Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti 1-kurs magistranti.*

Annotatsiya: Maqolada 2025-yilda Muxtor Ashrafiy uy-muzeyida amalga oshirilgan muzey fondlari xatlovining natijalari va ushbu jarayondagi amaliy tajribalar yoritilgan. Xususan, muzey eksponatlarini inventarizatsiya qilish, ilmiy tavsiflash, konservatsiya va restavratsiya qilish masalalari tahlil etilgan. Maqolada muzey fondidagi 18 949 dona madaniy meros obyektining holati, kirim kitoblarining yuritilishi, aniqlangan kamchiliklar hamda eksponatlarni saqlash va qadoqlash jarayonlari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Shuningdek, muzey kolleksiyalarini raqamlashtirish, ilmiy o'rganish va muzey fondlarini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xatlov jarayonining muzeysunoslik sohasidagi ilmiy-amaliy ahamiyati hamda madaniy merosni asrab-avaylashdagi o'rni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Muxtor Ashrafiy uy-muzeyi, muzey fondi, xatlov, muzey kolleksiyalari, madaniy meros, muzeysunoslik, konservatsiya, restavratsiya, eksponatlar, fond saqlovi, muzey hujjatlari, raqamlashtirish, tarixiy-madaniy obyektlar, arxiv materiallari, muzey ashyolari, qadoqlash jarayoni, fond faoliyati.

Bugungi kunda O'zbekiston muzeylarida saqlanayotgan madaniy meros obyektlarini ilmiy jihatdan o'rganish, ularni konservatsiya qilish, restavratsiya qilish va kelajak avlodlarga asl holatda yetkazish masalalari davlat siyosati darajasidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, muzey fondlarini muntazam ravishda xatlovdan o'tkazish, eksponatlarning haqiqiy holatini aniqlash, ularni ilmiy tavsiflash hamda raqamlashtirish ishlari zamonaviy muzeysunoslikning ustuvor yo'nalishlari sifatida katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan Muxtor Ashrafiy uy-muzeyida amalga oshirilgan keng ko'lamli xatlov ishlari nafaqat muzey fondlarini tartibga solish, balki tarixiy-madaniy merosni chuqur ilmiy o'rganish, konservatsiya qilish va saqlash tajribalarini boyitish nuqtayi nazaridan ham muhim ilmiy-amaliy jarayon bo'ldi.

Men, Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti San'atshunoslik va amaliy san'at fakulteti 1-kurs magistranti, 016-25 guruhi "Muzeysunoslik: tarixiy-madaniy obyektlarni konservatsiya qilish, ta'mirlash va saqlash" yo'nalishi talabasi va muzey hodimi sifatida ushbu xatlov jarayonida bevosita ishtirok etdim. Ushbu amaliy faoliyat menga muzey fondlarini ilmiy o'rganish,

eksponatlarning saqlanish holatini tahlil qilish, ularni konservatsiya va restavratsiya qilish jarayonlari bilan yaqindan tanishish hamda muzeyshunoslik sohasidagi nazariy bilimlarimni amaliyot bilan mustahkamlash imkonini berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-oktabrdagi 649-son qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi to‘g‘risida”gi nizomga asosan, 2025-yil iyul-sentabr oylarida Muxtor Ashrafiy uy-muzeyida muzey ashyolari va kolleksiyalari xatlovdan o‘tkazildi. Mazkur jarayon mamlakat muzeylaridagi fondlarni tizimli ravishda nazorat qilish, mavjud eksponatlarni inventarizatsiya qilish hamda ularning ilmiy holatini qayta o‘rganish maqsadida tashkil etildi.

Xatlov komissiyasi tarkibiga muzeyshunoslik va madaniy meros sohasining tajribali mutaxassislari jalb qilindi. Jumladan, O‘zbekiston amaliy san‘at va hunarmandchilik tarixi davlat muzeyi direktori, xatlov komissiyasi rahbari I.Yusupov; Badiiy ekspertiza boshqarmasi yetakchi mutaxassisi, xatlov komissiyasi rahbar o‘rinbosari D.Ismoilov; Muzeylar faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi bosh mutaxassislari B.Qaror va D.Mirxusanova; Muxtor Ashrafiy uy-muzeyi direktori N.Gunova; Abdulla Qodiriy memorial muzeyi direktori M.Nazarova; O‘zbekiston davlat san‘at muzeyi bo‘lim boshlig‘i O.Udoenko; “Samarqand” davlat muzey-qo‘riqxonasi ilmiy xodimi J.Axmadjonov; Badiiy ekspertiza boshqarmasi yetakchi mutaxassislari G.Akbarova va D.Umarbekovalar hamda muzey kuzatuvchisi sifatida men ham ishtirok etdim.

Xatlov jarayoni Muzeylar faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi tomonidan tasdiqlangan ish rejasiga muvofiq bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Jarayon davomida muzeyning asosiy fondi hamda vaqtinchalik saqlodagi eksponatlar to‘liq ko‘zdan kechirildi. Har bir eksponatning inventar raqami, saqlanish darajasi, kelib chiqish tarixi, identifikatsiya ma‘lumotlari va hujjatlashtirilganligi alohida tekshirildi. Bu esa muzey fondlarining real holatini aniqlash, mavjud kamchiliklarni o‘rganish va kelgusidagi ilmiy faoliyatni rejalashtirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qildi.

Learning and Sustainable Innovation

Komissiya tomonidan muzeyga tegishli jami 18 949 dona madaniy meros obyektlari xatlovdan o'tkazildi. Xatlov davomida eksponatlarning inventar ro'yxatlaridagi ma'lumotlar bilan amaldagi holatining mosligi, ularning saqlanish sharoiti, namlik, yorug'lik va harorat ko'rsatkichlarining me'yorlarga muvofiqligi batafsil o'rganildi. Shu bilan birga, restavratsiya va konservatsiyaga ehtiyoji mavjud bo'lgan obyektlar alohida ro'yxatga olindi.

Men ushbu jarayon davomida eksponatlarning fond bo'linmalaridagi joylashuvi, identifikatsiya belgilarining to'g'ri qo'llanganligi hamda raqamlashtirish ishlari bilan yanada yaqindan tanishdim. Ayniqsa, muzey ashyolarini ilmiy hujjatlashtirish va elektron bazaga kiritish jarayonlari muzeyshunoslik faoliyatining naqadar murakkab va mas'uliyatli ekanligini yana bir bor ko'rsatdi.

Xatlov jarayonida kirim kitoblarining yuritilishi ham alohida o'rganildi. Muzeyda jami 15 dona kirim kitobi mavjudligi aniqlandi. Ularning aksariyati belgilangan tartibda raqamlangan, shnurlangan, muhrlangan va mas'ul xodimlar tomonidan tasdiqlangan holda yuritilgan. Eng dastlabki kirim kitobi 1978-yil 11-iyuldan yuritila boshlagan bo'lsa, 15-kirim kitobi 1998-yildan hozirgi kungacha davom ettirilmoqda.

Kirim kitoblarini o'rganish davomida muzey fondlarining yillar davomida bosqichma-bosqich boyib borganligi aniqlandi. Masalan, KK №1 kitobida 1-1038 hisob raqamlari ostida 2075 dona ashyo qayd etilgan bo'lsa, KK №6 kitobida 4213-6290 hisob raqamlari ostida 2960 dona ashyo ro'yxatga olingani ma'lum bo'ldi. Bu esa muzey kolleksiyalarining yildan-yilga kengayib borganligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, ilmiy tavsiflash kitoblarining yuritilishi bo'yicha ham muhim ma'lumotlar aniqlandi. Muzeydagi mavjud eksponatlar 12 ta kolleksiyaga ajratilgan bo'lsa-da, ilmiy tavsiflash kitoblari to'liq shakllantirilmaganligi ma'lum bo'ldi. Bu esa kelgusida muzey fondlarini ilmiy kataloglashtirish va tizimlashtirish ishlarini yanada rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi.

Learning and Sustainable Innovation

Xatlov yakunlariga ko‘ra, KP kitobi bo‘yicha 18 947 dona ashyo ro‘yxatga olinganligi qayd etildi. Shu bilan birga:

- 158 dona muzey ash‘yosiga takroran KK raqamlari berilganligi;
- 10 dona eksponatda tavsif va amaldagi holat o‘rtasida nomutanosiblik mavjudligi;
- 7 dona ashyo ta‘mirtalab ekanligi;
- 5 dona ashyo kirim kitobiga qayd etilmaganligi;
- kirim kitoblarida jami 905 ta o‘tkazib yuborilgan hisob raqamlari mavjudligi aniqlandi.

Natijada, takror raqam berilgan ashyolardan tashqari jami 18 773 dona ashyo to‘liq xatlovdan o‘tkazildi.

Mazkur jarayon davomida men muzey eksponatlarining shakllanish tarixi, ularning fondga qabul qilinish manbalari hamda kolleksiyalarning tarkibi haqida qo‘shimcha bilimlarga ega bo‘ldim. Xususan, muzey fondiga turli yillarda sovg‘a tariqasida qabul qilingan ashyolar, shaxsiy yig‘ilmalar va davlat xaridlari orqali shakllangan kolleksiyalar haqida batafsil ma‘lumotlar o‘rganildi.

Ayrim eksponatlarning ilgari hujjatlarda ko‘rsatilmagan mualliflik ma‘lumotlari, yaratilgan davri, uslubiy yo‘nalishi yoki tarixiy kontekstiga oid yangi ma‘lumotlar aniqlanib, ularni ilmiy tavsiflash jarayonida qo‘shimcha ravishda qayd etish zarurligi belgilandi. Bu esa muzey fondlarini yanada chuqurroq ilmiy o‘rganish zarurligini ko‘rsatdi.

Shuningdek, Muxtor Ashrafiy hayoti va ijodi bilan bog‘liq bo‘lgan shaxslar, ijodkorlar va tashkilotlarning muzey kolleksiyalarini shakllantirishdagi hissasi haqida ham yangi faktlar o‘rganildi. Fotomateriallar, qo‘lyozmalar, tarixiy hujjatlar va shaxsiy buyumlar orasida avval to‘liq ilmiy o‘rganilmagan eksponatlar mavjudligi aniqlandi.

Xatlov davomida men eksponatlarni vaqtinchalik ko‘chirish, qadoqlash va qayta joylashtirish bilan bog‘liq texnik jarayonlarda ham bevosita ishtirok etdim. Ayniqsa, eksponatlarni zarar yetkazmasdan upakovka qilish, ularni xavfsiz transportirovka qilish va vaqtinchalik saqlash bo‘yicha amaliy tajribalar men uchun juda muhim bo‘ldi.

Learning and Sustainable Innovation

Qog'oz, mato, metall, yog'och va keramika kabi turli materiallardan tayyorlangan eksponatlar uchun maxsus upakovka materiallari qo'llanishi zarurligi amaliy jihatdan o'rganildi. Nozik eksponatlar uchun tebranishdan himoyalovchi qatlamlar qo'llash, bosim tushmaydigan tarzda qadoqlash hamda harorat va namlikning keskin o'zgarishidan himoyalash bo'yicha ko'nikmalar mustahkamlandi.

Mazkur tajribalar kelgusida eksponatlarni restavratsiya ustaxonalariga olib borish, vaqtinchalik saqlash yoki konservatsiya qilish jarayonlarida muhim amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, qadoqlangan eksponatlar O'zbekiston davlat san'at muzeyiga vaqtinchalik saqlash uchun olib borildi.

Xatlov davomida bir qator eksponatlarda tabiiy eskirish, mexanik shikastlanishlar va restavratsiyaga ehtiyoj mavjudligi aniqlandi. Jumladan, yog'och o'ymakorligi namunalari, qog'oz asosidagi hujjatlar, tarixiy fotosuratlar va shaxsiy buyumlar orasida konservatsiya choralari talab qiluvchi obyektlar qayd etildi. Ushbu ashyolar bo'yicha alohida dalolatnomalar tuzildi va Badiiy ekspertiza boshqarmasiga taqdim etish uchun tavsiyalar ishlab chiqildi.

Xatlov natijalari shuni ko'rsatdiki, muzey fondining asosiy qismi qoniqarli holatda saqlanmoqda hamda fond bo'limi xodimlari tomonidan muntazam profilaktik ishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, saqlash xonalarida zamonaviy iqlim nazorati qurilmalarining yetishmasligi, ayrim yoritish vositalarini yangilash zarurati hamda raqamlashtirish jarayonining sustligi kabi muammolar mavjudligi ham aniqlandi.

Umuman olganda, Muxtor Ashrafiy uy-muzeyida amalga oshirilgan mazkur xatlov ishlari muzey fondlarini chuqur ilmiy o'rganish, eksponatlarni restavratsiya va konservatsiya qilish, ilmiy tavsiflash tizimini takomillashtirish hamda muzeyning ilmiy-ma'rifiy faoliyatini yanada rivojlantirish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Men uchun esa ushbu xatlov jarayoni muzeyshunoslik sohasidagi nazariy bilimlarimni mustahkamlash, amaliy tajriba orttirish va kelgusidagi ilmiy faoliyatim uchun muhim kasbiy maktab vazifasini o'tadi.

INNOVATIVE PUBLICATION

Journal of Effective
Learning and Sustainable Innovation

Vol.3 №10 (2025). October

innovativepublication.uz

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muxtor Ashrafiy uy-muzeyi xatlov xulosasi. I.Yusupov // Toshkent – 2026-yil.
2. <https://lex.uz/ru/docs/-5681343?ONDATE=21.05.2022%2000>